

ЦИВІЛІСТИКА БЕЗ КОРДОНІВ

УДК 347.922

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v047.2022.10>

Навроцька Юлія Вячеславівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права та прав людини,
керівниця магістерської програми з права Школи права
Українського католицького університету
ORCID ID: 0000-0002-9256-5898

Воробель Уляна Богданівна,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-0480-5394

ПОЗОВНА ЗАЯВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ФОРМАЛЬНИХ ВИМОГ

Постановка проблеми. Цивільний кодекс України у ч. 1 ст. 16 гарантує кожній особі право на звернення до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [1], що в порядку позовного провадження здійснюється шляхом подання позовної заяви, форма і зміст якої чітко визначені законодавчими нормами. Із реформуванням цивільного процесуального законодавства України Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року [2], положення Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [3] щодо форми і змісту позовної заяви були суттєво оновлені.

Метою статті є правовий аналіз та розкриття змісту кожної із встановлених законодавцем вимог щодо змісту позовної заяви, перевірка їх відповідності як окремим принципам цивільного судочинства, так і усій системі цивільного судочинства, а також обґрунтування доцільності внесення відповідних змін у законодавче регулювання цього питання.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню законодавчих вимог щодо форми і змісту позовної заяви присвячували свої праці такі вчені-про-

цесуалісти як О. Г. Братель [4; 5], С. В. Васильєв [6, с. 330–333], О. М. Перунова [7], Ю. І. Полюк [8], І. Ю. Татулич [9], О. О. Штефан [10] та інші. Однак не втрачає це питання актуальності і нині, адже недотримання позивачем вимог щодо форми і змісту позовної заяви є підставою не лише для залишення позовної заяви без руху, але й технічно може стати підставою для залишення позовної заяви без розгляду [11], оскільки згідно п. 8 ч. 1 ст. 257 ЦПК України суд постановляє ухвалу про залишення позову без розгляду, якщо провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у статтях 175 і 177 ЦПК України, та не було сплачено судовий збір і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Новелою ЦПК України є розподіл усіх письмових заяв учасників справи на заяви по суті справи та заяви з процесуальних питань. А. В. Петровський заяви по суті справи визначає як письмові заяви учасників справи (їхніх представників) у позовному провадженні, які відображають їхню правову позицію (вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування) щодо предмета спору [12, с. 369]. Згідно ч. 2 ст. 174 ЦПК України до заяв по суті справи відносять такі заяви як: позовна заява, відзив на позовну заяву (відзив), відповідь

на відзив, заперечення, пояснення третьої особи щодо позову або відзиву [3]. Саме позовна заява є першою заявою по суті справи, яка подається позивачем для ініціювання судового процесу в порядку позовного провадження, та здійснення судом необхідних процесуальних дій, зокрема, проведення перевірки на її відповідність встановленим вимогам щодо форми і змісту такої заяви. Ще однією відмінністю позовної заяви від інших заяв по суті справи, на яку звертає увагу, зокрема І. Ю. Татулич, є те, що її пред'явлення до суду є правом будь-якого учасника справи. Тому суд, на відміну від інших заяв по суті справи, не може зобов'язати особу її подати [9, с. 31].

Позовна заява є одним із основних документів цивільної справи, яка дозволяє вести процес цілеспрямовано, постійно звіряти процесуальні дії з заявленими вимогами, вирішувати питання зміни підстави та предмета позову, збільшувати чи зменшувати розмір позовних вимог, а тому додержання процесуальної форми і змісту позовної заяви є однією з обов'язкових вимог цивільно-процесуального законодавства [7, с. 129], оскільки форма і зміст позовної заяви є елементами процесуального режиму, дотримання якого необхідне для своєчасного і безперешкодного розгляду спору [7, с. 132].

Відповідно до ч. 2 ст. 175 ЦПК України позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником, або іншою особою, якій законом надано право звернутися до суду в інтересах іншої особи [3]. Таким чином, законодавець імперативно передбачив лише єдину форму такої заяви по суті справи як позовна заява – письмову.

У науковій літературі неодноразово відзначалось, що письмова форма надає позову чіткості та відповідного характеру, дозволяє індивідуалізувати позовну заяву шляхом зазначення предмета, підстави та суб'єктів правового спору [7, с. 129], а також оперативно виявляти і усувати недоліки та погрішності, допущені заявником. Таким чином, форма позовної заяви – одна з гарантій права позивача і відповідача на судовий захист [6, с. 330].

Під письмовою формою науковці пропонують розуміти ті випадки, коли текст надрукований чи написаний від руки на папері (папір формату А4), оскільки законодавець не вказує, яким саме способом повинен викладатися текст позовної заяви [9, с. 31]. Однак деякі вчені-процесуалісти зазначають про необхідність конкретизувати цю вимогу вказівкою на те, що позовна заява повинна бути подана до суду в друкованому вигляді, що сприя-

тиме кращому розумінню її тексту суддею [4, с. 7; 7, с. 130; 9, с. 31]. О. Г. Братель навіть вказує на необхідність передбачити в законодавстві обов'язок особи паралельно з подачею позовної заяви направляти електронний варіант процесуального документа на електронну адресу суду [4, с. 7-8].

Зміст позовної заяви визначено положеннями ч. 3 ст. 175 ЦПК України. І. Ю. Татулич, аналізуючи ст. 175 ЦПК України, робить висновок, що законодавець виокремлює обов'язкові та факультативні вимоги до позовної заяви, оскільки ч. 3 зазначеної норми закріплює вичерпний перелік вимог до заяви і вони є обов'язковими. Тоді як ч. 6 цієї ж статті дає підстави припустити про наявність у позовній заяві інших відомостей, необхідних для правильного вирішення спору [9, с. 33].

Подібної точки зору щодо поділу відомостей, що мають бути вказані у позовній заяві, на обов'язкові та факультативні відомості дотримується також І. А. Яніцька, з тією відмінністю, що до обов'язкових відомостей відносить: повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові – для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а до факультативних – інформацію про реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України (якщо такі відомості позивачу відомі), відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти [13, с. 355].

Видається недоречним поділяти вимоги до позовної заяви на обов'язкові та факультативні, лиш з огляду на те, що певні відомості можуть бути відомими виключно позивачу і лише від його волі залежатиме чи зазначить він про них у позовній заяві. На нашу думку, усі вимоги до позовної заяви, що встановлені законодавцем мають імперативний характер, за умови, що інформація, що становить зміст такої вимоги, відома самому позивачеві, наприклад, номери засобів зв'язку чи адреси електронної пошти відповідача, адже їх недотримання передбачає застосування відповідної цивільно-процесуальної санкції – залишення позовної заяви без руху (ч. 1 ст. 185 ЦПК України) і в перспективі її повернення (ч. 3 ст. 185 ЦПК України). Інша річ, що

законодавцю наперед складно прорахувати для кожної цивільної справи ті відомості, що будуть необхідними для правильного вирішення спору, та закріпити їх у статусі вимог до позовної заяви. Однак, з огляду на принцип процесуальної економії, на позивача покладається обов'язок сприяти суду у здійсненні швидкого та правильного розгляду справи, і в силу цього він мав би сам вказати в позовній заяві усі відомі йому відомості, що є необхідними для правильного вирішення спору. Єдине, що слід врахувати в цій ситуації, це те, що приналежність таких відомостей до таких, що необхідні для правильного розгляду справи, буде залишатись на розсуд позивача, що не завжди співпадатиме з позицією суду у цьому питанні.

Згідно ч. 3 ст. 175 ЦПК України позовна заява повинна містити:

1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява

На переконання О. М. Перунової така вимога цивільного процесуального закону не є надмірною формальністю. Вказівка на найменування суду у позовній заяві свідчить про позицію позивача з приводу адресної спрямованості позову. При відсутності найменування суду в тексті позовної заяви суд не може визначити адресну спрямованість позову за записом на поштовому листі [7, с. 131].

2) повне найменування сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження, ідентифікаційний код, відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти

Зазначена змістовна вимога виконує щонайменше три функції: 1) ідентифікація учасників цивільної справи, передусім позивача і відповідача (найменування юридичної особи, ім'я фізичної особи, ідентифікаційний код або номер і серія паспорта); 2) забезпечення можливості комунікації із учасниками цивільної справи (місцезнаходження юридичної особи, місце проживання чи перебування фізичної особи, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти); 3) у випадку застосування правил загальної територіальної підсудності правильність скерування позовної заяви та належність цієї справи до територіальної юрисдикції конкретного суду (місцезнаходження юридичної особи, місце проживання чи перебування фізичної особи).

Згідно абз. 2 ч. 1 ст. 28 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо

інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить [14]. Таким чином, наприклад, по батькові не завжди буде зазначатися в офіційних документах, що посвідчують особу, а, відповідно, не завжди воно може бути зазначене і в позовній заяві, що аж ніяк не може розцінюватись як недодержання встановлених законодавцем вимог щодо змісту позовної заяви.

У науковій літературі пропонується закріпити вимогу серед особистих даних позивача-фізичної особи вказувати на дату його народження, аби суддя міг перевірити чи подає позовну заяву особа, яка володіє цивільною процесуальною дієздатністю [15, с. 243]. Видається, що у такому разі позивач матиме необхідність не лише зазначити про дату свого народження, але й підтвердити її відповідним доказом. Однак, вказівка в позовній заяві дати народження із наданням відповідного документу, по-перше, не виступає безумовною гарантією наявності у позивача цивільної процесуальної дієздатності, як, зрештою, недосягнення повноліття не свідчить про відсутність цивільної процесуальної дієздатності, а, по-друге, не слід забувати про існування в цивільному процесуальному праві і презумпції цивільної процесуальної дієздатності особи [16, с. 74; 17, с. 85], що звертається до суду, суть котрої полягає у тому, що кожна особа, яка звертається до суду із заявою, зокрема позовною, вважається такою, що володіє повною цивільною процесуальною дієздатністю, допоки це не спростовано. А тому встановлення такої вимоги, як зазначення дати народження позивача, видається, недоцільним.

Місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово (ч. 1 ст. 29 ЦК України). Місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку (ст. 93 ЦК України) [14].

У судовій практиці трапляються випадки, коли позивач у позовній заяві не вказує своє місце проживання (місцезнаходження) або ж місце проживання (місцезнаходження) інших учасників цивільної справи, зокрема відповідача, або ж вказує їх неповно.

Так, наприклад, гр. К звернулась до суду із позовом до Феодосіївської територіальної громади, третя особа Перша Білоцерківська міська державна нотаріальна контора, про визнання права власності на садовий будинок в порядку

спадкування. Позовну заяву залишено без руху, оскільки позивачка не зазначила населений пункт, в якому вона проживає [18].

Новелою законодавчого регулювання вимог щодо змісту позовної заяви є вимога зазначення позивачем відомих йому номерів засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти інших учасників цивільної справи, тобто зазначені відомості він має обов'язок вказати лише у тому випадку, коли вони йому відомі. Свої ж номери засобів зв'язку, офіційну електронну адресу та адресу електронної пошти (за умови наявності їх у нього) позивач зобов'язаний завжди вказувати у позовній заяві.

У цьому контексті цікавим видається висновок Верховного Суду про те, що, якщо учасник надав суду електронну адресу (хоча міг цього і не робити), зазначивши її у заяві (скарзі), то слід припустити, що учасник бажає, принаймні не заперечує, щоб ці засоби комунікації використовувалися судом. Це, у свою чергу, покладає на учасника справи обов'язок отримувати повідомлення і відповідати на них. З огляду на це, суд, який комунікує з учасником справи за допомогою повідомлених ним засобів комунікації, діє правомірно і добросовісно. Тому слід виходити з «презумпції обізнаності»: особа, якій адресовано повідомлення суду через такі засоби комунікації, знає або принаймні повинна була дізнатися про повідомлення [19].

Окрім вищезазначених даних, слід вказувати особисті дані представників, якщо вони подають від імені тих, кого представляють, позовну заяву. Причому, якщо такими представниками виступають адвокати, вони обов'язково повинні вказати свою офіційну електронну адресу, яка зареєстрована в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі [9, с. 32; 15, с. 243].

Видається, що в позовній заяві свої дані мають вказати і особи, яким надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб, у випадку реалізації ними цього права, зокрема, вони мають зазначити повне своє найменування, якщо це юридична особа, орган державної влади чи місцевого самоврядування, чи прізвище, ім'я та по батькові, якщо це фізична особа, із зазначенням адреси і засобів зв'язку.

3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорюються;

У науковій літературі зазначається, що вказівка у позовній заяві ціни позову має значення для визначення розміру судового збору щодо

вимог майнового характеру та контролю правильності його сплати позивачем [20, с. 553; 21, с. 195].

Слід відзначити, що позивач, окрім вказівки у позовній заяві ціни позову, має надати відповідні докази, що підтверджують її розмір, однак Верховний Суд наголошує, що суд першої інстанції не має повноважень вирішувати процесуальні питання щодо оцінки доказів, зокрема доказів підтвердження ціни позову, до судового розгляду справи по суті, на стадії відкриття провадження у справі чи підготовчого провадження [22]. А тому, якщо визначена позивачем ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо, розмір судового збору попередньо визначає суд з наступним стягненням недоплаченого або з поверненням переплаченого судового збору відповідно до ціни позову, встановленої судом при вирішенні справи (ч. 2 ст. 176 ЦПК України) [3].

Окрім зазначення ціни позову на позивача покладається обов'язок подання обґрунтованого розрахунку сум, що стягуються чи оспорюються.

Так, наприклад, 26 серпня 2022 року суддя Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області, розглянувши матеріали цивільної справи за позовною заявою Товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Європейська агенція з повернення боргів» до гр. М про стягнення заборгованості, постановив залишити позовну заяву без руху, оскільки не надано повний, чіткий та детальний (помісячний) розрахунок заборгованості за процентами за весь період їх нарахування по кожному з договорів, що необхідно для перевірки правильності їх нарахування [23].

І. А. Яніцька вказує, що оскільки вимоги до оформлення такого розрахунку ЦПК України не висуває, то він може бути зазначений як у самій позовній заяві (у вигляді формул, таблиць тощо), так і у додатках до неї [13, с. 355]. З огляду на практичний досвід авторів більш раціональним та доцільним видається подання таких розрахунків окремим документом з послідовним їх викладенням та обґрунтуванням, що становитиме додаток до позовної заяви. Це дозволяє, по-перше, не загроможувати текст самої позовної заяви, полегшує її сприйняття як суду, так і іншим учасникам цивільної справи, а, по-друге, в окремому документі розрахунки суми, що стягуються чи оспорюються, можна детально та послідовно з додатковим поясненням розписати увесь хід розрахунку такої суми.

4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з них

Однією із вимог позовної заяви завжди було зазначення в ній змісту позовних вимог, зараз же ЦПК України конкретизує, що слід розуміти під цим терміном. Так, під змістом позовних вимог розуміється спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні.

На переконання Ю. І. Полюк, розширення обов'язку позивача визначити зміст позовних вимог, вказавши бажаний спосіб (способи) захисту свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права чи інтересу, безумовно направлено на забезпечення ефективного судового захисту. Однак навряд чи таке нововведення впливатиме на реалізацію права на звернення до суду, оскільки не можна відмовити саме у відкритті провадження лише тому, що вимога позивача щодо захисту його права є неефективною [8, с. 101]. Як наголошує Велика Палата Верховного Суду, якщо суд дійде висновку, що обраний позивачем спосіб захисту не передбачений законом або договором та/або є неефективним для захисту порушеного права позивача, у цих правовідносинах позовні вимоги останнього не підлягають задоволенню [24].

Окрім цього, у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспореного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд, відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи, може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону (ч. 2 ст. 5 ЦПК України) [3].

Я. М. Садикова зазначає, що оскільки сторони у цивільному процесі не є юридично обізнаними, гіпотетично позивач може викласти вимогу, не кваліфікуючи її як конкретний спосіб захисту, адже ст. 175 ЦПК України не вимагає, аби позивач визначав норми, які, на його думку, є застосовними до даного правового спору [25, с. 71].

Верховний Суд також неодноразово вказує на те, що обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін, виходячи з фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка

правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору, покладено саме на суд. Самостійне застосування судом для прийняття рішення саме тих норм матеріального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, не призводить до зміни предмета позову та/або вибраного позивачем способу захисту [26].

Вказівку на спосіб захисту, передбачений законом, на переконання П. Ф. Немеша, також не можна вважати правовою оцінкою обставин справи, оскільки останнє означає зіставлення обставин справи з тими статтями закону, де вони передбачені у вигляді юридичних фактів [27, с. 97].

А тому, на думку Я. М. Садикової, кваліфікація правової вимоги через призму матеріального права як того, яким способом захисту вона є, відбувається в силу того, що позивачем здійснюється правова кваліфікація фактично підстави позову, а також в силу необхідності виконання припису ст. 175 ЦПК України. Таким чином, з одного боку, позивач має вказати спосіб захисту, який передбачено законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; з іншого боку, суд самостійно має кваліфікувати вимогу позивача як способу захисту залежно від обставин справи [25, с. 71].

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини

У позовній заяві мають бути викладені обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги (підстави позову). У сукупності з назвою позивача та відповідача і змістом позовних вимог це дозволяє зробити висновок про тотожність позовів та визначити предмет доказування [7, с. 131].

О. О. Штефан відзначає, що зазначення доказів, які підтверджують кожну обставину позову щодо порушення прав позивачки кожним з відповідачів, є обов'язковими для особи, яка пред'являє позов, адже без зазначення доказів, які підтверджують вимоги, суд не може здійснити підготовку справи до розгляду та належним чином провести судові засідання [10, с. 34].

Слід звернути увагу, що в позовній заяві слід зазначити усі докази, що подаються ним для підтвердження вказаних ним обставин, адже згідно ч. 2 ст. 83 ЦПК України позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом з поданням позовної заяви. І лише, якщо доказ не може бути поданий у встановлений законом строк з об'єктивних причин, учасник справи повинен про це письмово повідомити суд та зазначити:

доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк; докази, які підтверджують, що особа здійснила всі залежні від неї дії, спрямовані на отримання вказаного доказу (ч. 4 ст. 83 ЦПК України) [3].

6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору

Абсолютно новим в ЦПК України, у змісті позовної заяви є зазначення відомостей про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Зазначена вимога щодо змісту позовної заяви кореспондується із положенням ст. 124 Конституції України щодо того, що законом може бути передбачено обов'язкове досудове врегулювання спору [28], а також ч. 1 ст. 16 ЦПК України, згідно з якою сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли заходи є обов'язковими згідно із законом [3].

Видається, що саме ці положення спонукали законодавця закріпити у переліку вимог до змісту позовної заяви пункт про необхідність зазначення відомостей щодо вжиття або невжиття позивачем заходів досудового врегулювання спору.

Таким чином, якщо законом буде визначений обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору, то позивачу слід зазначити в позовній заяві, які заходи ним були здійсненні та подати відповідні докази, що підтверджують це. У цьому випадку, на переконання Ю. І. Полюк, відображення відомостей про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору, є обов'язковою умовою при реалізації права на звернення [8, с. 102].

У науковій літературі зазначається, що коли вжиття заходів досудового врегулювання спору не проводилося, то про це також слід відзначити у тексті позовної заяви, вказавши що в цьому спорі законом не передбачено обов'язкового вжиття заходів досудового врегулювання спору, а тому такі заходи позивачем не проводилися [9, с. 32; 12, с. 369].

На практиці положення щодо застосування заходів для досудового врегулювання спору виконується чисто формально, адже нині обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору передбачений лише Законом України «Про

порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». Вжиття ж заходів досудового врегулювання спору за домовленістю сторін не часто зустрічаються в практичній діяльності, з огляду на їх непопулярність серед учасників матеріально-правових правовідносин. Одним із векторів змін цієї ситуації могло б стати закріплення положень, які б стимулювали сторін до використання таких заходів, наприклад, певні пільги у сплаті судового збору, як це передбачено у законодавстві європейських країн.

Так, наприклад, ст. 13е Закон Республіки Польщі «Про судові витрати в цивільних справах» містить норму, згідно з якою у справах, в яких позивач перед зверненням до суду взяв участь у медіації, що здійснювалась на угоди про медіацію згідно вимог Цивільного процесуального кодексу або здійснив спробу вирішення спору шляхом подання заяви про розгляд спору до третейського суду, який відповідно до закону уповноважений на розгляд та вирішення спорів про захист прав споживачів, або заяви про відкриття провадження у справі позасудового розгляду спору про захист прав споживачів, фіксований чи пропорційний судовий збір за подання позовної заяви зменшується на 2/3, однак не більше ніж 400 злотих [29].

У зв'язку з цим, вважаємо доцільним розглянути можливість закріплення аналогічного положення і в ЦПК України, зокрема в статті, що регулює вимоги до змісту позовної заяви.

7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювались

І. Ю. Татулич зазначає, що з попередньої редакції ЦПК України залишився елемент позовної заяви – відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювались. Відомо, що дана процедура може застосовуватися як до подання позову, одночасно з пред'явленням позову, так і після відкриття провадження у справі. Тому якщо позивач ініціював таке питання до подачі позову, він повинен про це зазначити у тексті позовної заяви. Навіть якщо такі заходи не проводилися – про це теж слід зазначити, оскільки суд може постановити ухвалу про залишення позовної заяви без руху, розцінюючи це як недолік [9, с. 32].

8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви

О. М. Перунова вважає, що відсутність переліку документів, доданих до позовної заяви, звіреного канцелярією суду з фактичним їх поданням, не дає змоги здійснювати належний облік документів, які надходять на адресу суду, а також з певністю встановити факт їх передачі разом з позовною заявою [7, с. 131–132].

9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи

Ще одним інструментом для боротьби із недобросовісними позивачами є зазначення в позовній заяві попереднього (орієнтованого) розрахунку суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи [9, с. 32]. Наведене положення покликане поінформувати відповідача про можливий розмір стягнення у разі задоволення позовної заяви, а сам розрахунок подається у довільній формі та не потребує його обґрунтування із посиланням на докази, оскільки частина витрат будуть понесені в майбутньому [13, с. 356].

Розглядаючи зазначену вимогу, доцільно відокремити дві частини, з яких складається розрахунок суми судових витрат: 1) суми судових витрат, які сторона вже понесла на момент подання позовної заяви (сума сплаченого судового збору, витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, які вже понесені на момент подання позову, включаючи витрати на підготовку самої позовної заяви та інші); 2) витрати, які сторона очікує понести у зв'язку із розглядом справи (складається з перерахованих вище позицій, крім судового збору, та може бути доповнений, зокрема, витратами, пов'язаними із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи за призначенням суду тощо) [8, с. 103].

Слід відзначити, що, з одного боку, законодавець передбачає, що у разі неподання стороною попереднього розрахунку суми судових витрат, суд може відмовити у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком суми сплаченого стороною судового збору (ч. 2 ст. 134 ЦПК України) [3], а з іншого – попередній розрахунок розміру судових витрат не обмежує сторону у доведенні іншої фактичної суми судових витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи (ч. 3 ст. 134 ЦПК України) [3].

На наш погляд, незважаючи на закладене законодавцем функціональне призначення цього реквізиту позовної заяви, доречність зазначення саме цих даних в змісті позовної

заяви викликає сумніви. Адже, як ми уже вище зазначали, позовна заява за своїм призначенням віднесена до заяв по суті, призначення котрих відображати правову позицію учасника цивільної справи щодо предмета спору, попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи, має суто процесуальну природу. А тому, ми більше схилиємось до думки про необхідність викладення таких розрахунків в окремій процесуальній заяві, а не в змісті позовної заяви.

10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав

Цікавою новелою є зазначення позивачем у змісті позовної заяви підтвердження про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав [9, с. 33]. У науковій літературі висловлюється позиція, що зазначене положення носить дисциплінуючий характер для позивача та інформаційний характер, передусім, для суду [13, с. 356]. Також таке підтвердження може слугувати на користь висновку суду про наявність факту зловживання позивачем своїми правами в разі одночасного подання декількох аналогічних позовів, для застосування судом відповідних заходів процесуального реагування з метою протидії зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства [13, с. 465].

На практиці зазначені відомості викладаються окремим абзацом у позовній заяві та мають досить декларативний характер. Проте, на думку І. Ю. Татулич, цілком виправданим може бути і вказання такого підтвердження окремою заявою, яку пізніше слід буде приєднати до позову разом з іншими додатками. Чи, можливо, краще було б додавати витяг з офіційного сайту «Судова влада України» за певний чітко встановлений період, де теж можливо було б виявляти пред'явлення цим же позивачем позову до цього ж відповідача [9, с. 33].

На наш погляд, як і попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав має суто процесуальний характер, а тому мало б відобразитися у заяві процесуального характеру.

Висновки. Формальні вимоги до змісту позовної заяви, визначені ст. 175 ЦПК України, потребу-

ють певного уточнення щодо їх практичного застосування. Недоцільно поділяти вимоги до позовної заяви на обов'язкові та факультативні, з огляду на те, що певні відомості можуть бути відомими виключно позивачу і лише від його волі залежатиме, чи зазначить він про них у позовній заяві. На нашу думку, усі вимоги до позовної заяви, встановлені законодавцем, мають імперативний характер, за умови, що інформація, що становить зміст такої вимоги, відома самому позивачеві.

Також не вбачається потреби вказувати дату народження сторін, адже це не впливає на визначення обсягу цивільної процесуальної дієздатності в момент прийняття позовної заяви до розгляду. Згідно правової позиції Верховного Суду, якщо учасник надав суду e-mail, зазначивши його у позові, то слід припустити, що учасник бажає, щоб ці засоби комунікації використовувалися судом (застосовується «презумпція обізнаності»).

Не визначаючи обов'язку давати правову кваліфікацію в позові спірних правовідносин, в той же час обов'язковим реквізитом є зміст позовних вимог, який зараз в ЦПК України конкретизується через спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або

інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні. А також – підстава позову (виклад обставин, якими позивач обгрунтовує свої вимоги) та зазначення усіх доказів, що підтверджують вказані обставини.

З метою уникнення загромождження тексту позовної заяви, полегшення її сприйняття як судом, так і іншими учасниками цивільної справи, більш раціональним та доцільним видається подавати окремим документом (як додаток до позовної заяви): 1) обгрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується (п. 3 ч. 3 ст. 175 ЦПК України); 2) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи (п. 9 ч. 3 ст. 175 ЦПК України).

Відтак, кожен із реквізитів позовної заяви повинен не лише бути чітко відображений у її структурі, оскільки його відсутність може мати наслідком залишення позовної заяви без руху чи її повернення, залишення позовної заяви без розгляду уже навіть після відкриття провадження у справі, а й повинен відображати саме той зміст, що закладався законодавцем при їх формулюванні, або ж зумовлений практикою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 22.12.2022).
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 22.12.2022).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 22.12.2022).
4. Братель О. Категорії «позов» і «позовна заява» як складові цивільних процесуальних юридичних фактів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 4–12.
5. Братель О. Г. Складові частини позовної заяви в цивільному процесі України. URL: <https://goal-int.org/skladovi-chastini-rozovnoi-zayavi-v-civilnomu-procesi-ukraini/> (дата звернення: 22.12.2022).
6. Васильєв С. В. Енциклопедія цивільного судочинства: основні інститути та теоретичні засади. Київ: Алерта, 2021. 658 с.
7. Перунова О. М. Форма і зміст позовної заяви. *Право і безпека*. 2004. № 34. С. 128–132.
8. Полюк Ю. І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект. *Форум права*. 2018. № 2. С. 98–108. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/098-108-2018-2-----14-.pdf> (дата звернення: 22.12.2022).
9. Татулич І. Ю. Нові вимоги до позовної заяви у цивільному судочинстві. *Цивілістична процесуальна думка*. 2018. № 2. С. 30–38.
10. Штефан О. Додержання процесуальної форми вираження позову як умова реалізації права на пред'явлення позову про захист авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 5. С. 30–42.
11. Воробель У. Б. Правові наслідки недотримання форми та змісту позовної заяви в цивільному процесі. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 1 (10). С. 1–8. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/> (дата звернення: 22.12.2022).
12. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Н. В. Василяни, Б. І. Гулька, О. О. Кота. Київ : ВД «Дакор», 2021. 1028 с.
13. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 840 с.
14. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 22.12.2022).
15. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. д. ю.н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М. М. Ясинка. К. : Алерта, 2018. 604 с.
16. Масюк В. В. Правові та фактичні презумпції в цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 2. С. 73–75.

17. Черемнов Д. В. Зміст презумпції дієздатності цивільного процесуального права. *Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. до 150-річчя від дня народження Є. В. Васьковського (8 квітня 2016 р.) / уклад.: І. В. Андронов, Н. В. Волкова, О. В. Сатановська. Одеса : Юрид. л-ра, 2016. С. 84–86.
18. Ухвала Києво-Святошинського районного суду від 31 січня 2022 року у справі № 357/14947/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102874367> (дата звернення: 22.12.2022).
19. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 30 листопада 2022 року у справі № 759/14068/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651330?fbclid=IwAR0Zad63Yg7TjRW08cqAIPJUKBmAMe3rgCBJW504HbQAPao0E97umesHSY0> (дата звернення: 22.12.2022).
20. Гузь Л. Є. Цивільний процесуальний кодекс України. Судово-практичний коментар для суду першої інстанції. Київ : Алерта, 2022. 1028 с.
21. Цивільний процес : навч. посіб. / О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін. ; за заг. ред. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.
22. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 05 серпня 2020 року у справі № 177/1163/16-ц. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/90847615?fbclid=IwAR1HfVE5xvqoAAeJgGcexGf6jluj6-q_d0qI_JlafVDxD6a_AZv1fzbXTQM (дата звернення: 22.12.2022).
23. Ухвала Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 26 серпня 2022 року у справі № 473/2133/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105912597> (дата звернення: 22.12.2022).
24. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 липня 2022 у справі № 806/5244/15. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105637710> (дата звернення: 22.12.2022).
25. Садикова Я. Кваліфікація позовної вимоги у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 66–73.
26. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 537/4259/15-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88461090> (дата звернення: 22.12.2022).
27. Немеш П. Ф. Правове обґрунтування позову в цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Випуск 50. Том 1. С. 95–98.
28. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.12.2022).
29. O kosztach sądowych w sprawach cywilnych : Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. URL : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20051671398/U/D20051398Lj.pdf>. (дата звернення: 22.12.2022).

Навроцька Юлія, Воробель Уляна

ПОЗОВНА ЗАЯВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ФОРМАЛЬНИХ ВИМОГ

Стаття присвячена аналізу змісту кожної із закріплених процесуальним законодавством вимог щодо змісту позовної заяви, з'ясуванню їх відповідності окремим принципам та загалом завданням цивільного судочинства, а також обґрунтування доцільності внесення відповідних змін у законодавче регулювання цього питання.

Констатовано, що формальні вимоги до змісту позовної заяви, визначені ст. 175 ЦПК України, потребують певного уточнення щодо їх практичного застосування. Так, не вбачається потреби вказувати дату народження сторін, адже це не впливає на визначення обсягу цивільної процесуальної дієздатності в момент прийняття позовної заяви до розгляду. Згідно правової позиції Верховного Суду, якщо учасник надав суду e-mail, зазначивши його у позові, то слід припустити, що учасник бажає, щоб ці засоби комунікації використовувалися судом (застосовується «презумпція обізнаності»).

Визначено, що обов'язку давати правову кваліфікацію в позові спірних правовідносин немає, в той же час обов'язковим реквізитом є зміст позовних вимог, який конкретизується через спосіб захисту, а також – підстава позову та зазначення усіх доказів, що підтверджують вказані позивачем обставини.

З метою уникнення загромождження тексту позовної заяви, полегшення її сприйняття, запропоновано подавати окремим документом, а не зазначати у тексті позовної заяви: 1) обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується; 2) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи.

Автори наголошують, що кожен із реквізитів позовної заяви повинен не лише бути чітко відображений у її структурі, оскільки його відсутність може мати наслідком залишення позовної заяви без руху, її повернення чи залишення позовної заяви без розгляду, а й повинен відображати саме той зміст, що закладався законодавцем при їх формулюванні, або ж зумовлений практикою.

Ключові слова: позовна заява, вимоги, залишення без руху, зміст позову, процесуальний документ, заяви по суті справи.

Navrotska Yuliia, Vorobel Ulyana

CIVIL CLAIM: PRACTICAL APPLICATION OF FORMAL REQUIREMENTS

The article is devoted to the analysis of the content of each of the requirements stipulated by the procedural legislation concerning the content of the claim, the definition of their conformity with the specific principles and the general task of civil proceedings, and also the substantiation of the expediency of making appropriate changes in the legislative regulation of this issue.

It is stipulated that the formal requirements to the content of the claim are defined by Art. 175 the Civil Procedural Code of Ukraine, require some clarification as to their practical application. For example, there is no need to specify the date of birth of the parties, because this does not affect the determination of the amount of civil procedural capacity at the time of adoption of the claim for consideration. According to the legal position of the Supreme Court, if the participant gave the court an e-mail, noting it in the lawsuit, it should be assumed that the participant wants these means of communication to be used by the court (the presumption of the knowledge is applied).

It is determined that there is no obligation to grant legal qualification in a claim of disputed legal relations, at the same time, the content of the claim is obligatory, which is specified by the way of protection, and also – the basis of the claim and the indication of all evidence confirming the circumstances specified by the plaintiff.

In order to avoid the accumulation of the text of the claim, to facilitate its perception, it is proposed to submit a separate document, rather than to mention in the text of the claim: 1) reasonable calculation of the amount collected or disputed; 2) preliminary (indicative) calculation of the amount of court expenses incurred by the plaintiff and expected to be brought in connection with the case.

The authors emphasize that each of the details of the claim must not only be clearly reflected in its structure, since its absence can result from leaving the claim without action, returning it or leaving the claim without consideration, but must reflect exactly the content of the law in its formulation, or because of practice.

Key words: claim, requirements, leave without action, content of the claim, procedural document, statements in the essence of the case.